

Ринковий фундаменталізм як мейнстрімний напрям сучасних глобалізаційних процесів та його вплив на економіку України

Колобердянко І.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки,
природних ресурсів і економіки міжнародного туризму
Запорізького національного університету

Конєв В.В.

студент
Запорізького національного університету

У статті досліджено стан окремих сфер економіки України, що реформується на ліберальних засадах. Охарактеризовано сутність ринкового капіталізму. Проаналізовано індекс рівня глобалізації України на основі методології Швейцарського економічного інституту. Розкрито етапи, можливості та загрози співпраці з Міжнародним валютним фондом. Розглянуто проблеми стану імпорту та фіскальної політики України. Констатовано необхідність змін у державній соціальній політиці. Запропоновано засади формування стабільного політичного, соціально-економічного напрямку розвитку України в умовах глобалізації.

Ключові слова: лібералізм, ринковий фундаменталізм, економіка, реформи, глобалізація.

Колобердянко И.И., Конев В.В. РЫНОЧНЫЙ ФУНДАМЕНТАЛИЗМ КАК МЕЙНСТРИМНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ УКРАИНЫ

В статье исследовано состояние отдельных сфер экономики Украины, которая реформируется на либеральных основах. Охарактеризована сущность рыночного капитализма. Проанализирован индекс уровня глобализации Украины на основе методологии Швейцарского экономического института. Раскрыты этапы, возможности и угрозы сотрудничества с Международным валютным фондом. Рассмотрены проблемы состояния импорта и фискальной политики Украины. Констатирована необходимость изменений в государственной социальной политике. Предложены основы формирования стабильного политического, социально-экономического направления развития Украины в условиях глобализации.

Ключевые слова: либерализм, рыночный фундаментализм, экономика, реформы, глобализация.

Koloberdianko I.I., Konev V.V. MARKET FUNDAMENTALISM AS THE MAINSTREAM DIRECTION OF MODERN GLOBALIZATION PROCESSES AND ITS INFLUENCE ON THE ECONOMY OF UKRAINE

The article examines the state of separate spheres of the Ukrainian economy, which is being reformed on liberal principles. The essence of market capitalism is characterized. The index of the level of globalization of Ukraine based on the methodology of the Swiss Institute of Economics is analyzed. The stages, opportunities and threats of cooperation with the International Monetary Fund are disclosed. Problems of the state of import and fiscal policy of Ukraine are considered. The necessity of changes in the state social policy is stated. The basis for forming a stable political, social and economic direction of Ukraine's development in the conditions of globalization is proposed.

Keywords: liberalism, market fundamentalism, economy, reforms, globalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. За територіальними та ресурсними ознаками Україна має не менші можливості, ніж розвинені країни світу для участі в міжнародній торгівлі та глобальних політичних процесах. Реальний стан речей свідчить про те, що статус «країна з перехідною економікою» протягом двадцяти семи років є ознакою неспроможності вітчизняних політичних діячів-реформаторів до дій, що привели би до позитивних якісних змін в економіці та сус-

пільному житті держави. За роки незалежності не сформовано єдиного курсу розвитку економіки, яка би могла протистояти внутрішнім та зовнішнім кризам і викликам. Сьогодні в Україні панівними є ідеї економічного лібералізму, які продиктовані перш за все співпрацею з Міжнародним валютним фондом. Протилежними є націоналістичні ідеї, але вони не мають достатньої підтримки для конкурування на політичній арені та характеризуються власними фундаменталістичними положеннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями вибору політики лібералізації економіки чи збільшення впливу держави займалися видатні вчені по всьому світі. Найбільшу увагу приділяють роботам Джона Мейнарда Кейнса, Мілтона Фрідмана, Фрідріха Гаска, Людвіга фон Мізеса, Карла Поппера, Джорджа Стіглера, Джозефа Стігліца та Джорджа Сороса [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак невирішеними є питання формування стабільного політичного, соціально-економічного напрямку розвитку України в умовах глобалізації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз впливу окремих механізмів ліберальних реформ на економіку України в умовах глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше термін «ринковий фундаменталізм» використав відомий фінансист Дж. Сорос, якого не можна назвати людиною необізнаною в ринкових відносинах. Тема критики ринкового фундаменталізму проходить всією книгою «Криза глобального капіталізму» [1], під яким автор має на увазі непохитну віру в здатність принципу вільного ринку вирішувати більшість економічних та соціальних проблем у суспільстві. Це положення критикується також такими відомими лауреатами Нобелівської премії з економіки, як Дж. Стігліц та П. Кругман. Керуючись цим, автори виступають проти основи риторики ринкових фундаменталістів, яка полягає в тому, що будь-яка людина з протилежними поглядами автоматично перестає бути справжнім економістом.

Для подальшого аналізу пропонуємо дослідити стан окремих тенденцій в економіці України та рівня її глобалізації, які характеризуються міжнародними індексами. Як зазначає К.А. Бех, глобалізація виявляється перш за все у збільшенні обсягу транскордонних потоків товарів, послуг, фінансів, людей та інформації [2, с. 143].

Швейцарським економічним інститутом розроблено індекс КОФ, який є виміром рівня глобалізації країн за економічними, соціальними та політичними чинниками. Дані з офіційного ресурсу станом на 2018 рік дають змогу порівняти рівень глобалізації країн з даними до 2015 року включно. До рейтингу входять 209 країн, з яких для 185 розраховується цей показник. Проведений аналіз характеризує перші 10 країн у рейтингу та місце України (табл. 1) [3].

Протягом досліджуваного періоду 10 країн-лідерів не змінювались. Бельгія, Нідерланди та Швейцарія впевнено тримають перші місця. Натомість індекс глобалізації для України має негативну динаміку, адже вона втратила 3 позиції у 2015 році порівняно з 2013 роком.

Україна співпрацює з багатьма міжнародними фінансовими організаціями. Помітну роль відіграють відносини з Міжнародними валютним фондом.

Грунтовне дослідження впливу кредитів МФО на фінансову політику України дає змогу узагальнити етапи співпраці у вигляді табл. 2.

Окрім можливості проведення структурних реформ та подолання внутрішніх проблем, співпраця з МВФ є джерелом таких ризиків [5, с. 152]:

Таблиця 1

Динаміка змін індексу КОФ протягом 2013–2015 років

2013 рік		2014 рік		2015 рік	
№	Країна	№	Країна	№	Країна
1	Бельгія	1	Бельгія	1	Бельгія
2	Нідерланди	2	Нідерланди	2	Нідерланди
3	Швейцарія	3	Швейцарія	3	Швейцарія
4	Великобританія	4	Австрія	4	Швеція
5	Данія	5	Швеція	5	Австрія
6	Австрія	6	Данія	6	Данія
7	Франція	7	Франція	7	Франція
8	Німеччина	8	Великобританія	8	Великобританія
9	Швеція	9	Німеччина	9	Німеччина
10	Фінляндія	10	Фінляндія	10	Фінляндія
46	Україна	48	Україна	49	Україна

Джерело: складено авторами на основі даних джерела [3]

Основні етапи співпраці України з Міжнародним валютним фондом

Етап	Роки	Основний зміст
Перший	1994–1995 роки	Україні було надано фінансову допомогу у вигляді системної трансформаційної позики для підтримки платіжного балансу.
Другий	1995–1998 роки	Україна отримала від МВФ кредит на загальну суму 1 935 млн. дол. США за трьома річними програми «Стенд-бай».
Третій	1998–2002 роки	Впровадження Програми розширеного фінансування, яка передбачає надання Україні кредиту на загальну суму 2,6 млрд. дол. США.
Четвертий	2002–2008 роки	Наприкінці 2002 року Кабінет Міністрів України серед прийнятних форм подальшого співробітництва України з МВФ на безкредитній основі вибрав програму «Попереджувальний стенд-бай» задля здійснення переходу до добре функціонуючої ринкової економіки з ефективною системою соціального захисту, підтримки динамічних темпів економічного зростання та збереження макроекономічної стабільності.
П'ятий	2008–2013 роки	Графік вибірки коштів Україною був розрахований на два роки із загальним обсягом фінансування близько 16,4 млрд. дол. США. Після погодження параметрів програми 3 млрд. СПЗ були в терміновому порядку зараховані до золотовалютних резервів Національного банку України.
Шостий	3 2014 року	Ухвалена програма на отримання кредиту в розмірі 17,01 млрд. дол. США впродовж наступних двох років. Однак у 2015 році ця програма була припинена, а замість неї впроваджена нова, що передбачає механізм розширеного фінансування та буде розрахована на чотири роки.

Джерело: складено авторами на основі даних джерела [4, с. 66–67]

1) неефективна діяльність апарату службовців та фахівців, надмірний бюрократизм під час підготовки кредитної заявки;

2) непрозорість роботи з коштами міжнародних організацій;

3) недостатня підтримка малого та середнього бізнесу як на законодавчому рівні, так і щодо реальних фінансових програм;

4) низькі темпи впровадження реформ;

5) випадки нецільового використання кредитів;

6) неефективне використання залучених коштів;

7) ігнорування можливості залучення коштів на фінансовому ринку;

8) згортання проектів після припинення фінансування;

9) недостатній рівень так званої інноваційності проектів тощо.

Наступним пунктом нашого аналізу є дослідження експортної та імпоротної складових економіки України, актуальність яких підтверджується тим, що міжнародна торгівля є рушієм глобалізаційних процесів.

С.В. Мороз довів, що зменшення частини ВВП, що формувалося протягом 2010–2016 років (9 місяців 2016 року) за рахунок споживчих товарів та валового накопичення, шляхом від'ємного експортно-імпорт-

ного сальдо відбувалося щорічно. Дослідник акцентує увагу на тому, що зниження імпорту та зростання експорту як джерело росту ВВП та рівня зайнятості населення є очевидними. При цьому українці не використовують наявні можливості для виробництва товарів на внутрішньому ринку. За таких умов Україна є великим експортером товарів з низькою собівартістю напівсировини. Науковцем запропоновано модель імпортозаміщуючої індустріалізації, реалізація якої залежить від активного залучення міжнародних компаній, прямих іноземних інвестицій ТНК [6, с. 50–52].

Водночас Б.М. Пунько вважає, що залучення іноземних інвестицій має двоякий характер впливу, що може виявлятися як позитивними, так і негативними явищами (табл. 3).

Заслугують на увагу також інструменти податкового стимулювання інноваційної діяльності на прикладі окремих країн, що були розглянуті в роботі Б.М. Пунько (табл. 4).

Роль фіскальної політики в умовах ринкового фундаменталізму полягає в дотриманні мінімального дефіциту бюджету. Саме тому це є одним з ключових елементів огляду з боку МВФ. При цьому МВФ як перш за все кредитор зацікавлений в ефективній податковій політиці, тому не вимагає конкретних дій, а залишає право на розроблення фіскальних

Таблиця 3

**Позитивні та негативні джерела впливу на економіку країни
в результаті залучення іноземних інвестицій**

Позитивні	Поліпшення платіжного балансу	Негативні	Експлуатація сировинних ресурсів
	Трансфер новітніх технологій та ноу-хау		Погіршення екології
	Комплексне використання ресурсів		Підвищення залежності від іноземного капіталу
	Розвиток експортного потенціалу		Зниження конкурентоспроможності вітчизняних виробників
	Зниження залежності від імпорту		Трансфер капіталу за кордон
	Досягнення соціально-економічного ефекту		

Джерело: складено авторами на основі даних джерела [7, с. 100]

Таблиця 4

Інструменти податкового стимулювання інноваційної діяльності

Інструмент	Країни	Сутність
Податкові канікули	Франція, Угорщина, Македонія.	1) Звільнення від оподаткування на певний період прибутку від реалізації інноваційних процесів; 2) звільнення від оподаткування на певний період прибутку інноваційного підприємства.
Зменшення ставки податку на прибуток	Франція, Греція, Туреччина.	1) Зменшення ставок оподаткування інноваційних організацій; 2) зменшення ставок оподаткування прибутку від реалізації інноваційного проекту.
Прискорена амортизація	Бельгія, Фінляндія, Данія, Нідерланди, Люксембург, Португалія.	Підвищені норми або скорочений період амортизації дають змогу використовувати в новому податковому періоді такі основні фонди нарахування суми амортизації, що зменшує податкову базу.
Інвестиційна податкова знижка	Австрія, Великобританія, Нідерланди, США.	Зменшення податкової бази на суму інноваційних витрат капітального характеру.
Податковий кредит	США, Франція, Канада, Туреччина, Словаччина, Люксембург, Іспанія, Ірландія.	Об'ємний передбачає, що сума податку на прибуток зменшується на частку загальної суми інноваційних витрат. Прирісний передбачає, що сума податкових зобов'язань зменшується на певну частину перевищення інноваційних витрат у звітному періоді порівняно з попереднім.

Джерело: складено авторами на основі даних джерела [7, с. 105–106]

заходів уряду України. Вільні трактування деяких положень податкового законодавства з боку господарських об'єктів та органів ДФС, значна бюрократизація та прояви корупції серед посадових осіб і підприємців, нестабільні податкові ставки є чинниками значного обсягу тіньової економіки в Україні, який є бар'єром будь-яких якісних змін в соціально-економічному житті України.

Автори можуть впевнено говорити про те, що аналіз будь-якої економічної системи не буде повним без дослідження впливу соціальних відносин та державної соціальної політики.

С.В. Кудласько констатує, що сьогодні в Україні назріла необхідність формування принципово нових концептуальних засад здійснення державної соціальної політики, особливо у сфері економічних відносин, які були б спрямовані на створення всіх необхідних умов та надання максимальної кількості можливостей задля розвитку її людського потенціалу. Автор зазначає, що сучасна вітчизняна соціальна політика базується на концепції соціальної держави, одним з положень якої є підтримання мінімально необхідного рівня життя соціально незахищених прошарків населення. Однак саме вказане положення

сьогодні, як вважає С.В. Кудлаєнко, втратило свою актуальність, адже забезпечити виживання зовсім не означає забезпечити розвиток та використання потенціалу особистості. Конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку багато в чому визначається саме розвитком її людського потенціалу, однак такий розвиток варто активно стимулювати та підтримувати. Надання значної кількості різноманітних соціальних виплат, допомог, пільг, субсидій тощо має зворотну дію. Так, чим більше фінансових ресурсів держава витрачає на субсидювання, надання матеріальної допомоги та інших соціальних виплат, тим менше віддача, яку вона отримує в результаті, адже населення відшукує будь-які можливості задля отримання соціальних виплат, втрачаючи мотивацію до власного розвитку, нарощування особистісного потенціалу [8, с. 206–208].

Висновки з цього дослідження. З проведеного аналізу можна зробити висновок, що проведення ліберальних реформ на засадах ринкового фундаменталізму свідчить про таке:

- рівень індексу глобалізації України знижується, що свідчить про негативні зміни у зовнішній та внутрішній політиці держави;
- роль співпраці МВФ є одним з негативних джерел впливу на бюджетну та зовнішньоторговельну політику;

- фіскальна політика спрямована на мінімізацію дефіциту та не стимулює інноваційно-інвестиційні заходи;

- концепції державної соціальної політики у сфері економічних відносин не дають можливостей та стимулів розвитку для громадян.

Автори підтримують тезу про те, що країна повинна мати власну економіку, що відповідає її особливостям, а не використовувати шаблони (передусім, положення Вашингтонського консенсусу та політик МФО). Таким чином, не потрібно робити вибір з двох крайніх позицій (наприклад, лібералізація чи економічний націоналізм). Формування стабільного політичного та соціально-економічного напрямку розвитку України в умовах глобалізації має базуватись на таких засадах:

- структурні зміни в торговельному балансі, що передбачатимуть зростання обсягів товарів з високою доданою вартістю в структурі імпорту;
- практичні кроки до стримування корупції та детінізації економіки;
- забезпечення гідних соціальних умов для населення, що не лише передбачатиме мінімальні заходи забезпечення життя, але й мотивуватиме до особистісного розвитку;
- зміцнення національної культури;
- формування гідної політичної еліти;
- визнання плюралізму у вирішенні соціально-економічних проблем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сорос Дж. Криза глобального капіталізму. Відкрите суспільство під загрозою / пер. з англ. Р.В. Ткачук, А.М. Фролкін. Київ: Основи. 1999. 260 с. ISBN 966-500-131-0.
2. Бех К.А. Глобальні та локальні виміри маркетингового середовища ТНК. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2017. Т. 2. № 2. С. 140–144.
3. Сайт Швейцарського економічного інституту. URL: <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.
4. Лютік О.М., Лисак Д.С. Вплив кредитів міжнародних фінансових організацій на фінансову політику України. Проблеми системного підходу в економіці. 2018. Вип. 3(65). С. 65–69.
5. Мірошніченко Ю.В. Кредитна залежність української економіки від МВФ. Академічний огляд. 2012. № 1. С. 150–156.
6. Мороз С.В. Роль та проблеми імпорту в економіці України. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2017. Т. 2. № 2. С. 48–52.
7. Пунько Б.М. Методологічно-практичні рекомендації розвитку української інноваційно-інформаційно-інвестиційної економічної моделі. Економіка і фінанси. 2017. № 10. С. 94–115.
8. Кудлаєнко С.В. Державна соціальна політика у сфері економічних відносин: концептуальні засади. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2017. Т. 2. № 2. С. 206–209.

REFERENCES:

1. Soros G. (1999) Kryza hlobalnoho kapitalizmu. Vidkryte suspilstvo pid zahrozoyu [The crisis of global capitalism. Open society endangered]. Kiev: Osnovy. ISBN 966-500-131-0 (in Ukrainian).

2. Bekh K.A. (2017) Hlobalni ta lokalni vymiry marketynhovoho seredovyshcha TNK [Global and local dimensions of the marketing environment of TNCs]. Herald of Khmelnytskyi national university. Economic sciences. Vol. 2. No 2. P. 140–144.
3. KOF Swiss Economic Institute. URL: <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.
4. Lyutik O.M., Lysak D.S. (2018) Vplyv kredytiv mizhnarodnykh finansovykh orhanizatsiy na finansovu polityku Ukrayiny [Impact of loans of international financial organizations on Ukraine's financial policy]. Problems of systemic approach in the economy. Vol. (65). P. 65–69.
5. Miroshnychenko Yu.V. (2012) Kredytna zalezhnist ukrayinskoyi ekonomiky vid MVF [Credit dependence of the Ukrainian economy on the IMF]. Academy Review. No. 1. P. 150–156.
6. Moroz S.V. Rol ta problemy importu v ekonomitsi Ukrayiny [The role and import problems in the economy of Ukraine]. Herald of Khmelnytskyi national university. Economic sciences. Vol 2. No. 2. P. 48–52.
7. Punko B.M. (2017) Metodolohichno-praktychni rekomendatsiyi rozvytku ukrayinskoyi innovatsiyno-informatsiyno-investytsiynoyi ekonomichnoyi modeli [Methodological and practical recommendations for the development of the Ukrainian innovation-information-investment economic model]. Economics and Finance. No 10. P. 94–115.
8. Kudlayenko S.V. (2017) Derzhavna sotsialna polityka u sferi ekonomichnykh vidnosyn: kontseptualni zasady [State social policy in the sphere of economic relations: conceptual principles]. Herald of Khmelnytskyi national university. Economic sciences. Vol 2. No 22. P. 206–209.